

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 37.018.54+372.857

Гаврило О.І., Заболотня К.В.

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ПРИРОДОЗНАВСТВА У ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

У статті розглядається проблема використання різних форм позакласної роботи з природознавства у групі продовженого дня для першокласників. Така робота дозволяє учням і цікаво провести час після уроків, і отримати нові знання та закріпити вивчений на уроках матеріал. Однак в Україні системи занять з природознавства саме у ГПД не розроблено. Отже, в даній статті подано приблизну тематику занять для учнів першого класу.

Ключові слова: позакласна робота, група продовженого дня, першокласники.

У групі продовженого дня учні початкових класів проводять досить багато часу, і цей час повинен бути використаний з користю. Група продовженого дня дає можливість поєднувати навчання і виховання дітей, зберігати та зміцнювати їх здоров'я, розвивати розумово, здійснювати естетичне і екологічне виховання. Досягнення цих цілей вимагає грамотної організації часу школярів. Для вихователів ГПД з одного боку, постає проблема, чим зайняти учнів у вільний час, з іншого – закріплення вивченого на уроках матеріалу та виконання домашніх завдань.

Серед навчальних предметів, які безумовно цікаві першокласникам, є природознавство, отже, різні форми позакласної роботи в цьому напрямі можуть бути використані у групі продовженого дня. Звичайно, варто використовувати розробки з позакласної роботи як для вчителів, так і керівників гуртків. Однак, тут є значні відмінності. Вихователі, порівняно з учителем, не обмежені програмою у виборі тем та тривалістю уроку, але так само повинні зацікавити і залучити до роботи усіх учнів групи, на відміну від керівників гуртків, куди приходять тільки захоплені природознавством діти. У групі продовженого дня можуть існувати обмеження в матеріально-технічній базі, а також часто в них досить багато дітей з різних паралельних класів, і їх важче організувати.

Отже, проаналізувавши педагогічну і методичну літературу, ми прийшли до висновку, що цілісної системи занять в групі продовженого дня не створено. Також варто відмітити, що різні форми позакласної роботи найчастіше розробляються з тематики, цікавої для учнів 3-4 класів, але дуже мало уваги приділяється першокласникам.

Методичні розробки для позакласної роботи з природознавства є у скарбничці, мабуть, усіх вчителів початкових класів. Засади позакласної роботи в цілому, та, зокрема, з природознавства окреслили такі педагоги, як О.А. Біда, М.О. Майхрук, Я.Фруктова та інші [2, 3, 10]. Формування, як однієї з найважливіших, екологічної компетентності учнів, у тому числі в позакласних формах роботи, детально висвітлюється у працях О.Л. Пруцакової, Н.А. Пустовіт, Л.Д. Руденко, О.О. Колонькової [4; 5; 6; 7].

Виходячи з того, що для груп продовженого дня форми позакласної роботи ще недостатньо розроблені, мета статті – дослідження впливу позакласної роботи з природознавства у групі

продовженого дня на підвищення рівня знань та ставлення до природи рідного краю учнів перших класів, і на основі цього – добір найбільш ефективних форм та цікавих тем для них. Результати можуть бути використані вихователями і вчителями у процесі навчально-виховної роботи.

Зміст позакласної роботи визначається загальним змістом навчання і виховання. До неї висуваються наступні вимоги:

- добровільна участь учнів, що вимагає від педагогів ретельної підготовки до занять, використання нових, ще не відомих учням фактів, форм і методів, які б підвищували їх пізнавальний інтерес;
- суспільна спрямованість діяльності учнів, наприклад, участь у природоохоронній діяльності;
- розвиток ініціативи і самодіяльності учнів, тобто врахування бажання школярів, їхніх пропозицій, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу;
- розвиток винахідливості, дитячої творчості – під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру;
- зв'язок з навчальною роботою;
- використання ігрових форм, цікавість, емоційність [2, с. 252].

Виходячи з даних критеріїв, за основу в позакласній роботі необхідно брати програму, щоб забезпечити найбільшу її ефективність. З одного боку, різні форми позакласної роботи повинні поглиблювати знання дітей з предмета, з іншого – сформовані на уроках знання допомагають учням в позакласній роботі. Програма навчального предмета «Природознавство» для першого класу достатньо насичена і різноманітна. Авторами програми рекомендовано навчальний і виховний процес спрямовувати на формування життєвих компетенцій школярів, у тому числі екологічної культури, використовувати інтегративний підхід і сучасні освітні технології. Серед специфічних принципів навчання природознавству – використання місцевого природознавчого і краєзнавчого матеріалу. У процесі безпосереднього спілкування дитини з природою виконуються освітні, розвивальні та виховні завдання: формуються уявлення про навколишню природу; діти оволодівають загальними пізнавальними вміннями і навичками (виділяти в предметах їхні ознаки, порівнювати групи об'єктів за однією ознакою, помічати зміни в об'єктах, за яким ведеться спостереження, робити висновки за допомогою учителя); здійснюється екологічне виховання учнів. Однак програмою не передбачено конкретної тематики та форм проведення позакласної роботи з природознавства.

Першокласники вже здатні не лише засвоїти окремі факти про природні об'єкти та явища, а й цілком усвідомлюють залежності та зв'язки, зокрема між формою і поведінкою, будовою організму та його пристосуванням до середовища. Для глибшого розумового розвитку дітей необхідно давати їм наочні приклади, можливість знаходити такі зв'язки безпосередньо у природі шляхом спостереження та проведення дослідів. В умовах школи повноцінне спостереження, особливо довготривале, можливе тільки в позаурочний час.

В режимі групи продовженого дня виділяють три періоди: обов'язкова навчальна діяльність в різних організаційно-педагогічних формах, розвивальні види діяльності та відпочинок. Отже, друга складова режиму дня цілком допускає введення різних форм позакласної роботи в практику ГПД.

Після уроків учні завжди розповідають вихователям, як їм було цікаво саме на уроці природознавства, що нового та незвичайного вони дізналися, куди ходили на екскурсію, за чим спостерігали, які досліді проводили та які готували проекти з вчителем. Звернувши увагу на зацікавленість дітей природою, для підтримки такого пізнавального інтересу ми вирішили, що доцільним є проведення занять у групі продовженого дня позакласної роботи з

природознавства. Для правильного вибору тематики та форм роботи ми провели опитування серед учнів. Базою нашого дослідження була Свеська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 (сmt. Свеса Сумської обл.).

Спершу ми запропонували учням обрати 2-3 найулюбленіші навчальні предмети, вивчення яких вони хотіли б продовжити в другій половині дня. Відповіді розподілилися таким чином: природознавство обрали 78%, фізичну культуру – 74%, образотворче мистецтво – 61%, трудове навчання – 57%, музичне мистецтво і математику – по 52%, основи здоров'я та навчання грамоті – по 48%, іноземну мову – 35%. Отже, як бачимо, природознавство є серед найцікавіших для першокласників предметів.

Наступним етапом був пошук тем, які слід включити до позакласної роботи. На питання «Про що ти хочеш дізнатися більше з природознавства?» учні відповіли таким чином: про тварин – 70%, про природу рідного краю – 57%, про рослини – 44%, про сонце, повітря, воду та інші елементи неживої природи – 31%.

На основі результатів опитування нами розроблено систему занять у групі продовженого дня для першокласників з урахуванням інтересів дітей та програми навчального предмета (див. табл. 1). Система занять побудована, виходячи з принципу послідовності формування знань, умінь та навичок учнів з навчального предмета «Природознавство». Метою проведеної роботи були: підвищення рівня пізнавальної активності, зміцнення знань з предмета, формування розуміння зв'язків у природі, вміння вести фенологічні спостереження, виховання екологічної свідомості.

Реалізація цілей відбувається шляхом формування знань про представників флори та фауни рідного краю; усвідомлення значення фенологічних спостережень, зокрема через ознайомлення із народними прикметами; формування природодоцільної поведінки, у тому числі активної позиції щодо охорони природи рідного краю; розвиток умінь з догляду за тваринами та рослинами; розуміння практичного значення природничих знань.

Змістом занять передбачено отримання додаткових природничих знань та формування умінь теоретичним і практичним шляхом: через зв'язок тем занять, проведених у класі, з безпосереднім спілкуванням з природою (екскурсії, фенологічні спостереження, практичні роботи). Практичні роботи проводяться в приміщенні як лабораторні заняття, так і на природі. У класній кімнаті виконуються елементарні досліді, в куточку природи розвиваються навички догляду за живими об'єктами, на вулиці – фенологічні спостереження. Практичні роботи на природі сприяють розвитку природоохоронних умінь учнів (виготовлення годівничок для підгодовування птахів взимку, участь в акціях «Пролісок», «Посади дерево» тощо).

Виготовляючи колекції й експонати, учні отримують навички роботи з природним матеріалом, що, в свою чергу, допомагає формувати естетичні поняття, розвивати художній смак та дбайливе ставлення до природи.

Головним у запропонованій системі позакласної роботи є принцип науковості, який реалізується в процесі формування понять про об'єкти та природні явища. Крім того, важливе місце у змісті занять займає тема краси природи, її охорони, що забезпечує виховний ефект.

Враховуючи вікові особливості дітей, системою занять заплановано використання різноманітних форм і методів подачі матеріалу. Пропонується використовувати читання художніх творів, загадки, вікторини, кросворди, різноманітні ігрові форми, а також різні технічні засоби навчання. Рекомендується проведення виставок малюнків, виробів з природного матеріалу, інсценування казок, тематичних вечорів, свят, клубів веселих та кмітливих тощо.

Таблиця 1.

**План проведення позакласних занять з природознавства
для першокласників у групі продовженого дня**

№ з/п	Тема позакласного заняття	Форма проведення	Примітка
Вересень			
1.	Значення природи у житті людини. Світ живої і неживої природи	Навчально-ігрове заняття	
2.	Сонячні долоньки	Навчально-ігрове заняття	Дослідницький практикум
3.	Пригоди крапельки.	Навчально-ігрове заняття	Демонстрація дослідів про властивості води і повітря.
Жовтень			
4.	Карнавал осінніх барв	Екскурсія	
5.	Світ неживої природи	Вікторина	
6.	Рослини-гіганти та рослини-карлики	Навчально-ігрове заняття	
Листопад			
7.	Казка квітів	Дослідницький практикум	Від якої води рослини ростуть краще?
8.	Рослинам потрібен захист	Навчально-ігрове заняття	
9.	Шумлять дерева мого краю	Екскурсія	
10.	Моя улюблена квітка	Проект	
Грудень			
11.	Все про рослини	Вікторина	
12.	Тварини нашого лісу	Навчально-ігрове заняття	Ознайомлення з дикими тваринами
13.	Мій хатній улюбленець	Навчально-ігрове заняття	Ознайомлення з домашніми тваринами
14.	Таємниці пернатих друзів	Навчально-ігрове заняття	
Січень			
15.	Великі секрети маленьких комашок	Навчально-ігрове заняття	
16.	Якого кольору зима	Екскурсія	
17.	Допомога звірам та птахам взимку	Практичне заняття	Виготовлення годівнички
Лютий			
18.	Подорож до зимового лісу	Навчально-ігрове заняття	
19.	Риби – мешканці підводного світу	Навчально-ігрове заняття	
20.	Тварини, що вміють передбачати погоду	Навчально-ігрове заняття	
21.	Все про тварин	Вікторина	
Березень			
22.	Збережемо нашу планету	Виховна година	
23.	Рослини нашого краю	Навчально-ігрове заняття	
24.	Лікарські та отруйні рослини	Навчально-ігрове заняття	
Квітень			
25.	Культурні рослини бабусиноного городу.	Дослідницький практикум	
26.	Рослини і тварини рідного краю, що потребують охороони.	Навчально-ігрове заняття	Ознайомлення з Червоною книгою України
27.	У царстві живої природи	Вікторина	
28.	Джерело нашого краю – Синя криниця	Екскурсія	
Травень			
29.	Таємниці природи рідного краю	Вікторина	
30.	Театр природи	Свято	

Підсумком кожної теми було проведення вікторин з метою з'ясування рівня знань, які засвоїли учні під час занять. Закінчуються заняття в кінці року святом «Театр природи», на якому учні мають змогу розкрити свої творчі здібності, продемонструвати знання та привернути увагу інших школярів до необхідності збереження природи і дбайливого ставлення до неї.

З метою перевірки ефективності системи позакласних занять з природознавства, а саме: сформованості розуміння у школярів взаємозв'язку природних явищ, вміння вести фенологічні спостереження, рівня знань, що сформувались під час занять, було проведено тестування учнів. Тестові завдання до кожної теми включали в себе по чотири питання закритого та відкритого типу. На високому рівні оцінювалися роботи, у яких всі чотири завдання були виконані правильно. Три правильно виконані завдання оцінювалися на достатньому рівні, дві вірні відповіді – на середньому, одна відповідь – на низькому. Підсумкове тестування показало, що 52 % учнів засвоїли матеріал на високому рівні, 39 % – на достатньому, і 9 % – на середньому. Як бачимо з результатів, рівень природничих знань в учнів першого класу, що відвідували ці заняття, переважно високий та достатній.

Запропонована система занять «Цікаве природознавство» у групі продовженого дня була створена на основі поєднання вимог як програми з природознавства для першого класу, так і побажань самих учнів стосовно тем, які вони хотіли б детальніше вивчити. Протягом навчального року були використані різноманітні форми і методи позакласної роботи: навчально-ігрові заняття, екскурсії, проекти, дослідницькі практикуми, спостереження, дидактичні ігри, вікторини, свята тощо.

Як показали результати підсумкового тестування, після занять з позакласної роботи 91% учнів засвоїли матеріал на високому та достатньому рівнях. Таким чином, проведення позакласних занять «Цікаве природознавство» у групі продовженого дня з учнями першого класу значно покращило засвоєння знань навчального предмету.

Організовані позакласні заняття сприяли розвитку дослідницьких умінь, здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої та неживої природи, формуванню досвіду навчально-пізнавальної, практичної природоохоронної діяльності учнів, засвоєнню норм етичного, естетичного та морального ставлення до природи.

Список використаних джерел

1. Байбара Т.М. Методика викладання природознавства у початкових класах / Т.М.Байбара.- К.: Веселка, 1998. – 334с.
2. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання / О.А. Біда. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2000. – 400 с.
3. Майхрук М. Позакласна робота з природознавства. 1-4 клас. / Михайло Майхрук. – К. : Навчальна книга Богдан. – 2004. – 112 с.
4. Пруцакова О. Л. Сутність та види екологічної компетентності / О.Л.Пруцакова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Кн. 2. – Київ : [б/в], 2005. – С. 18-20.
5. Пустовіт Н. А. Сутнісні характеристики екологічної компетентності школярів / Н. А. Пустовіт // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Вип. 38. – Херсон : видавництво ХДУ, 2005. – 400 с. – С. 186-191.
6. Руденко Л. Д. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні екологічної компетентності школярів : методичний посібник для вчителя. / Л. Д. Руденко. – К. : «Педагогічна думка». – 32 с.
7. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / [під ред. Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова]. – К. : «Педагогічна думка», 2008. – 64 с. 8. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – С. 246-276.

9. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников / Н.Ф. Талызина. – М.: Просвещение, 1988. – 175 с.
10. Фруктова Я. Сучасні форми позакласної роботи з учнями / Яна Фруктова // Біологія і хімія в школі. – 2007. – №1. – С. 29-31.

The problem of the use of different forms of the out-of-class work on nature studies in the day-care center for the pupils of the first form. This allows pupils to spend time after the lessons in the interesting way and gain new knowledge or to consolidate the material learned in the classroom. However, in Ukraine, the system classes in natural studies is not developed for the day-care centers. Therefore, this article provides approximate topics for the pupils of the first form.

Keywords: the out-of-class work, the day-care center, the first formers.

УДК 373.3.016:51+81-028.31

Гнатенко О. С.

ТЕКСТИ З ІСТОРІЇ МАТЕМАТИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті запропоновано взірць адаптації тексту з історії математики (історія нуля) для опрацювання на уроці зв'язного мовлення у 4 класі і завдання до нього. Використання текстів з історії математики з низкою завдань дає змогу не лише глибоко осягнути шляхи розвитку цієї науки і зв'язки між математичними дисциплінами, але й залучити інтердисциплінарні технології початкової освіти, актуалізувати елементи наукового дискурсу.

Ключові слова: історія математики, нуль, нульове закінчення, науковий дискурс, інтердисциплінарність.

Рівень розвитку мовлення характеризує освіченість людини, її вміння виявити свої естетичні, етичні й інтелектуальні цінності. За словами Л. С. Виготського, «думка формується в слові» [1, с. 182]. Різноманіття словникового запасу, граматичних конструкцій, вживаних художніх засобів, забезпечують багатство мовлення. Саме тому мовленнєвому розвитку учнів молодших класів приділяється особлива увага.

Уроки рідної мови та читання – як важлива ланка розвитку мовленнєвої компетенції учнів потребують ретельного і обґрунтованого добору не лише систем завдань, але й текстового матеріалу. Підручники початкової школи містять чимало текстів різної тематики (переважно природничого спрямування), а сьогодні розмаїття тем для обговорення розширюється, тому наповнення уроків має відповідати вимогам сучасності, що сприятиме підготовці учнів до спілкування на різноманітні теми. Зокрема, важливо розширювати словниковий запас учнів текстами, пов'язаними з математикою, її історичним розвитком і сучасним станом. Такі уроки будуть інтердисциплінарними й актуалізуватимуть не лише мовленнєву, але й математичну компетентність учнів, збагачуватимуть їх вміння сприймати тексти, присвячені математичній науці та її історії.

Метою статті є розгляд актуальності й доцільності використання текстів з історії математики на уроках рідної мови й читання у 4 класі.

Відомо, що з 5 класу розпочинається превентивний курс історії України, що потребує підготовки учнів до обговорення історичних подій, розуміння текстів й виокремлення ключових подій, дат, зв'язків між ними, які складають історичний наратив. Саме це спонукає вчителя початкових класів до використання текстів історичного спрямування.

Так, В. Д. Глушман [3] визначає завдання уроків зв'язного мовлення у 4 класі: